

HIRSCHNÉ PÓDA ANIKÓ

Néhány alapkészség fejlesztési célú vizsgálata az iskolába kerülő tanulóknál

A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

Tapasztalom, hogy az alapkészségek elsajátításával súlyos gondok vannak. Ez akkor okoz nehézséget, ha az iskolába a lassabban érő, kevésbé motivált gyerekek is bekerülnek. Az ő lemaradásuk akár hatéves korban három-négy évnyi is lehet. Naponta érzékeljük, hogy az adott csoportba, osztályba tartozó gyerekek között igen nagy különbségek vannak. Ezt a tényt már megszoktuk, és természetesnek tartjuk. Az iskola nem képes ezeket a különbségeket megfelelően kezelni. Az osztály egészéhez kénytelen a pedagógus igazodni. Ennek következtében a fejlődésben megkésették is, és a gyorsabban fejlődők is kevesebbet kapnak, mint amire szükségük lenne. A különbségekkel maguk a gyerekek is szembesülnek, amikor bekerülnek az iskolába.

Kérdés, hogyan lehetne segíteni az átmenetet az óvoda és az iskola között. Mit lehetne tenni annak érdekében, hogy iskolába kerülő elsősök heterogén csoportja egy osztályként legyen mozgatható, és minden tanuló számára azonos követelményeket állíthassunk. Egy hátrányos környezetben élő gyerekek lehetősége legyen a kiemelkedésre. A környezeti feltételeket jól ismerem, mert én is környék egyik községében laktam gyermekkoromban, és az általános iskolát Szentbalázson végeztem el. Ezért szívügyemnek tekintem ezeknek a gyerekeknek a sorsát.

Már régóta foglalkoztat a téma, hogyan lehetne a gyerekekben rejlő adottságokat felszínre hozni, és miként lehetne felgyorsítani az alapkészség fejlődését.

A téma iránti kíváncsiságomat fokozta, amikor megismerkedtem a DIFER-teszttel.

Az óvoda szerepe felerősödik a tekintetben, hogy fokozatosan fejlessze a gyerekeket és kiszűrje azokat, akik nem iskolaérettek. Az iskolába kerülő gyerekek között így nem lesz két-három évnyi eltérés. A fejlesztés eredményeként csökkenhet a tanulók közötti óriási különbség, amely megkönnyítheti a tanulók beilleszkedését az iskolába. Csökkentheti az értelmi képességeikben, intelligenciájukban lévő különbségeket, ezáltal hatékonyabbá teheti az iskolai oktató-nevelőmunkát, és eredményesebbé válhat a gyerekek társadalomba való beilleszkedése is. Tehát megállapítható, hogy az óvodai, iskolai (első osztályos) fejlesztésnek hatása lesz a gyermekek tanulmányaira. Egy jobb alapokkal való indulás a későbbiekben kedvezőbb feltételeket teremt az intellektuális fejlődés területén is.

Dolgozatom célja, hogy felmérje az óvodából az iskolába kerülő gyerekek fejlettségi szintjét. Ezen adatok birtokában ki kell dolgozni egy hatékony fejlesztési tervet, majd a fejlesztés folyamán rendszeresen mérni, hogy a tanulók hol tartanak az adott alapkészség

elsajátításában. A fejlesztést pedig addig kell folytatni, amíg a mért alapkészség optimális működésűvé nem válik. Írásomban azt vizsgálom, hogy milyen mértékű fejlődés következett be öt hónapos fejlesztés hatására.

A SZENTBALÁZSI ÁLTALÁNOS ISKOLA BEMUTATÁSA

Az intézmény székhelyközsége Szentbalázs. A fenntartó másik hat község Bőszénfa, Cserénfa, Gálosfa, Hajmás, Kaposgyarmat, Sántos Kaposvártól dél-délkeleti irányban, a zselici dombok között, a Surján-patak mentén helyezkedik el. A községekre az egyutcás település-szerkezet a jellemző.

A terület gazdasága természetföldrajzi adottságaiból adódóan mezőgazdasági jellegű. Az állattenyésztés a családi szükségletek kielégítése céljából folyik. Értékesítési gondok miatt alacsony szintre került a korábban fontos szarvasmarhatartás és tejtermelés. Az erdőgazdálkodásban továbbra is meghatározó a Somogy Megyei Erdő- és Fafeldolgozó Részvénytársaság tevékenysége.

A város közelsége miatt ipar nincs, és nem is volt a környező településeken. A rendszerváltást követően mindössze néhány kisebb jelentőségű vállalkozás működik a területen.

Kedvezően változott a körzet infrastrukturális ellátottsága. Valamennyi községben kiépült a vezetékes vízellátás és a közvetlen telefonhívás rendszere. Négy településen (Bőszénfán Cserénfa, Sántos, Szentbalázs) távvezetékes formában, egy községben (Kaposgyarmat) helyi tartály üzemeltetésével működik a lakosságot ellátó gázszolgáltatás.

A vonzó természeti környezet hatására lassú fejlődés kezdődött az idegenforgalom területén. Kialakulóban van a falusi vendégfogadás.

A terület összességét tekintve a népességszám stagnáló. A lakosság egészére jellemző a nagyarányú munkanélküliség, az elszegényedés, az elöregedés, és a romló szociális helyzet.

A rendszerváltást követő években az iskolában csökkent a tanulók száma. Ennek oka a szülei lékek számának visszaesése.

1994-től működik iskolaszék az iskolában. Tagjai hozták létre 1998-ban a „Szülőföldünk” Közalapítványt, amely Annak érdekében tevékenykedik, hogy a tanulók nyári táborozások keretében ismerjék meg hazánk természeti szépségeit.

Tanulóink rendszeres úszásoktatáson vesznek részt. Működik zeneiskola is az intézményben. A Szentbalázi Körzeti Általános Iskola és Napközi Otthonos Óvoda közös igazgatású intézmény. Keretében az iskola, a szentbalázi óvoda és a gálosfai óvoda egy szervezeti és működési szabályzat alapján, szervezeti és szakmai tekintetben önálló intézményegységként működik. Az iskola írásos megállapodásban rögzített módon együttműködik a beiskolázási területén található, a bőszénfai gyermekeket is fogadó simonfai óvodával.

Az iskola és az érdekelt óvodák nevelői között rendszeres munkakapcsolat alakult ki. Az 1. osztályos gyermekeket fogadó tanítóknak lehetőségük van arra, hogy a nagycsoportos gyerekek képességeit mindhárom óvodában foglalkozásokon ismerjék meg. Az óvónők tanóra látogatás során tájékozódnak az 1. osztályba került gyermekek iskolai beilleszkedéséről, tanulmányi előmeneteléről. Mivel az óvodások és az iskolások jelentős részének beszédkészsége javításra szorul, ezért az intézmény heti hat órában biztosítja számukra a logopédiai foglalkozásokat.

A nagycsoportos gyermekek szüleit az 1. osztályosokat tanító nevelők óvodai szülői értekezleten tájékoztatjuk az iskolai elvárásokról. A leendő 1. osztályos, nagycsoportos gyermekek minden év tavaszán óvónői, szülői kísérettel iskolalátogatáson ismerkednek meg a fogadási körülményekkel, tanítóikkal.

Az iskola és az óvodák együttműködésének eredményeként sikerült elérni, hogy minden iskolába kerülő gyermek a képességének megfelelő intézménytípusban kezdi meg tanulmányait.

Tanítványaink nagy többsége hátrányos helyzetű családban él (86%). A szülők megélhetési gondjainak növekedésével együtt a halmozottan hátrányos helyzetbe kerülő gyermekek száma is emelkedett (52%). A cigány származású gyermekek száma a rendszerváltást követően csekély mértékben nőtt, jelenleg stagnál. Az összes tanulóhoz viszonyított arányuk 29%.

Az iskolában valamennyi évfolyamon önálló osztályban tanulnak a gyerekek. Az egy tanulócsoportra jutó létszám ideális: 21 fő.

A társaiknál bármilyen oknál fogva lassúbb ütemű haladásra képes 1–2. osztályos gyermekek számára fejlesztő csoport működik.

A cigány gyermekek iskolai sikerességének elősegítését, hátrányaik mérséklését cigány felzárkóztató program keretében biztosítja.

A beszéd- és olvasási gondok enyhítése, illetve megszüntetése érdekében részmunkaidős gyógypedagógus foglalkozik a diszlexiás, diszgrafiás tanulókkal.

A bejáró tanulók magas száma (140 fő 83%) miatt az 1–6. osztályokban minden igénylő számára biztosított a napközi otthoni ellátás. Az alsó tagozaton évfolyamonként önálló, a felső tagozaton egy összevont csoport működik.

A nevelőtestületet hosszú évek óta együtt dolgozó tizenkilenc főből áll. Jelenleg nyolc pedagógus lakik az intézmény beiskolázási körzetében, tizenegyen Kaposvárról járnak ide dolgozni. A szakosan leadott órák aránya 95%. A nevelőtestület egészére jellemző a szakmai megújulás igénye. Öt pedagógus második diplomája megszerzésén fáradozik.

Pedagógiai programunkkal összhangban a 8. osztályos tanulók 1992-től tanév végi záróvizsgát tesznek. A 8. osztályt befejező tanulók mindegyike jelentkezik továbbtanulásra. Eddig valamennyi tanulót fel is vették az általa választott intézménybe.

Ma az iskola elfogadottsága jó. Célkitűzéseit mind az önkormányzatok, mind a civil szféra képviselői támogatják.

A VIZSGÁLATBAN SZEREPLŐ SZENTBALÁZSI ÁLTALÁNOS ISKOLA TANULÓINAK A SZOCIÁLIS HELYZETE

A vizsgálatot 16 tanulón végeztük el. Ők a Szentbalázi Általános Iskola első osztályos tanulói. A gyerekek közül 9 a lány és 8 a fiú. Cigány származású 5 tanuló.

Több gyermeknek van tartós betegsége. 2 gyerek asztmás, 1 tanulónak van pitvari sövényhiánya, 1 tanuló lisztérzékeny, 1 tanuló tejérzékeny, 1 tanulónak veseelégtelensége van és 1 tanuló halláscsökkenést szenved.

Valamennyi gyerek járt óvodába. 2 gyerek két évig, 7 gyerek három évig, 7 gyerek négy évig. Testvérek száma a következő: 1 gyerek kettő családnál 12, 5%, 2 gyerek nyolc családnál 50%, 3 gyerek négy családnál 25%, 4 gyerek kettő családnál 12, 5%.

A gyermek hányadik a testvérek között? 3 gyerek első, 8 gyerek második, 2 gyerek harmadik, 1 gyerek negyedik a gyerekek között.

13 tanuló teljes családban él, ez a tanulók 81%. 2 kislányt az anya neveli 13%. 1 kislányt pedig az apa neveli 6%. 7 tanulónál 44% a családdal lakik valamelyik nagyszülő is.

A SZÜLŐK ISKOLAI VÉGZETTSÉGE

	ÁPA		ANYA		ÖSSZESEN	
Általános iskola	3	11%	7	24%	10	35%
Szaktanácsadóiskola	11	38%	6	21%	17	59%
Szakközépiskola	1	3%	0	0%	1	3%
Gimnázium	0		1	3%	1	3%
Főiskola	0		0		0	
Egyetem	0		0		0	
Összesen	15		14		29	100%

Nagyon magas a csak általános iskolát végzett szülők aránya: 35%. Ez a magas szám rögtön vonja maga után, hogy ezeknek a szülőknek milyen nehézséget okoz elhelyezkedni egy olyan régióban, ahol kevés a munkalehetőség még a szakképzettek számára is.

A SZÜLŐK FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁSA

Termelőágazat	41%
Szolgáltató ágazat	10%
Alkalmazotti ágazat	0%
Vállalkozói ágazat	4%

A 29 szülőből 45% egyéb kategóriába soroltuk.

Munkanélküli	14%
Főállású anya	10%
Háztartásbeli	10%
Nyugdíjas	7%
Gyes	3%

A családok többségénél csak az egyik szülő aktív dolgozó. Az alacsony képzettségből következően magas a fizikai munkát végzők aránya. Jó, ha van a családban kereső, és nem a segélyekből kell eltartani az iskolába, óvodába járó gyermeket. Ez az iskolától is nagyobb odafigyelést követel. A kérdőíves felméréshez kapcsolódó családlátogatás is igazolta, hogy ezek a családok nagyon nehéz helyzetben vannak. Helyzetüket még nehezíti, hogy lehetőségük sincs arra, hogy jobbra fordítsák sorsukat, hogy változtassanak lakáskörülményeiken, hogy munkát találjanak, hogy jobb életkörülményeket teremtsenek családjuk számára. Anyagi nehézségeik ellenére próbálnak gyermekükre odafigyelni, lehetőségeikhez képest az alapvető felszerelést biztosítani.

Arra a kérdésre, hogy a gyerek hol tanul otthon, mindössze ketten (13%) válaszoltuk úgy, hogy a saját szobájukban. Öten (31%) a testvérükkel közös szobában tanulnak. Kilenc tanuló (56%) a szülők szobájában vagy a lakás egyéb helységében tanul. Ezekből az adatokból a lakáskörülményekre lehet következtetni. Csak két gyereknek van külön szobája. Nyolcan a

testvérükkel, hatan pedig a testvéreikkel és a szüleikkel alszanak közös szobában. Még olyan is előfordult, hogy a nagyszülő is ebben az egy szobában lakik.

A tanulmányi teljesítményt elsősorban szóbeli dicsérettel vagy elmarasztalással illetik. Nagyon helyesnek tartom, hogy nem pénzzel vagy fizikai bántalmazással serkentik a szülők jobb teljesítményre gyermeküket.

A gyerekek többségének – 85%-nak – rendszeresen figyelemmel kísérik az iskolai tevékenységét. A tapasztalatok azonban ennek többször is ellentmondtak. A gyerekek rendszeresen hiányos felszereléssel jöttek iskolába, a ceruzák nem voltak kihegyezve, a táskába ugyanúgy voltak beledobálva a könyvek, ahogy a gyerek beleszórta. Elmondhatjuk, hogy a szülő nem segítette megfelelően gyermeke iskolába való beilleszkedését, tanulását.

A szülői értekezleteken a szülők 90% jelen volt. Ez a magas arány azt mutatja, hogy érdeklődnek gyermekük iskolai teljesítménye iránt. Itt máris egy ellentmondás fedezhető fel. Fontos, hogy a szülők megjelenjenek a szülői értekezleteken, de ez nem elegendő ahhoz, hogy ellássák azokat a feladatokat, amelyeken azt értjük, hogy a szülő figyelemmel kíséri gyermeke iskolai tevékenységét.

Minden szülő azt szeretné, ha gyermeke legalább középfokú végzettséget szerezne. Hatan pedig felsőfokú végzettséget szeretnének gyermeküknek. Ezek az elképzeléseket irreálisnak látszanak, mert nem veszik figyelembe a gyerekek képességeit és a család gyerekneveléshez, tanuláshoz való hozzáállását.

A kérdés, hogy olvasnak-e mesét a gyermeknek, azért kerül bele a kérdőívbe, mert ezen keresztül felmérhető, hogy mennyit foglalkoznak otthon a gyerekekkel. A mese a gyerekek értelmi fejlődésére gyakorolt hatása jelentős. Csupán négy gyereknek (25%) olvasnak hetente több alkalommal, ugyanennyinél előfordul, hogy olvasnak, nyolc gyerek (50%) pedig csak ritkán részesül ilyen élményben. Ha rendszeresen olvasnak a szülők mesét az óvodáskorú gyermeknek, már ő is várja, hogy megtanuljon olvasni, hogy saját magának tudja elolvasni a meséket. Ennek az olvasástanulásra gyakorolt motiváló hatása sem elhanyagolható. A tanulók olvasásának pedig el kell jutni egy olyan szintre, amikor az olvasottak befogadása örömet szerez a gyermeknek. Azok a gyerekek, akik az olvasás technikáját nyolc–kilenc éves korig nem sajátítják el megfelelő szinten, behozhatatlan hátrányokkal indulnak a tananyag elsajátításában. Az olvasás technikájának elsajátítása szempontjából meghatározó szerepe van az első osztálynak. Az olvasás funkciója a nyelvi kompetenciák fejlesztése. Az olvasás kommunikációs képességekre és a helyesírásra gyakorolt hatása jelentős.

A kérdőíves felmérés, a családlátogatás és a gyerekek helyzetének ismerete alapján megállapítható, hogy a szentbalázsi első osztályosok 75%-a hátrányos helyzetű. A kedvezőtlen családi körülmények pedig nem segítik a gyerekek tanulási tevékenységét.

A készségfogalom értelmezése

Léteznek kritikus készségek, amelyek döntő szerepet játszanak a képességek, a személyiség fejlődésében, eredményes működésében. „A készség öröklött és tanult rutinokból, valamint egyszerűbb készségekből, ismeretekből szerveződő pszichikus rendszerek, amelyek a képességek, a kompetenciák komponenseiként aktiválódnak a személyiség működésében, viselkedésében.” (NAGY JÓZSEF: 2000. A KRITIKUS KOGNITÍV...)

„Minden alapvető készség és képesség optimális elsajátítása az egyszerűbbek esetén is 2–3 évet a bizonyultabbaké 5–10 évet vesz igénybe. A legegyszerűbb alapkészségek, alapképességek kivételével az átlagos fejlődést jellemző görbék ellaposodnak, vagyis az optimális elsajátítás az egész populációban nem következik be. A közoktatásból kilépők kisebb-nagyobb hányada eljut az optimális elsajátításig, de megreked az országos átlag alatt.” (AZ ALAPKÉSZSÉGEK FEJLŐDÉSE 4–8 ÉVES ÉLETKORBAN. 2002. 5. P.).

Az alapkészségek elsajátítására fordított idő ne a tantervben előírt legyen, hanem annyi, amennyi szükséges az optimális elsajátításhoz (Caroll modellje). Az alapkészségek fejlesztése mindaddig folyjon, míg az optimális elsajátítás be nem következik, eltekintve attól, hogy a tanulók hány évesek, hányadik osztályba járnak. Ugyanakkor vegye figyelembe a tanulók közötti különbségeket. Akinek az optimális elsajátításhoz több időre van szüksége, az kapja is meg ezt az időt.

Az alapkészségek fejlesztése rendkívül fontos, mert a személyiség működésének, fejlődésének vannak olyan alapvető feltételei, amelyek ezen alapkészségek elsajátítása nélkül nem képzelhetők el. Ugyanakkor az alaprendszerek összetevőit mindaddig tanítani, gyakorolni kell, míg az alapösszetevő optimális működésűvé nem válik.

Melyek ezek az alapkészségek és miért fontosak? Az írásmozgás-koordináció készsége az írástanítás, a beszédhanghallás az olvasástanítás, a relációszókinccs, a szóbeli kommunikáció, elemi számolás, tapasztalati következtetés, tapasztalati összefüggés az értelmi fejlődés feltétele.

HIPOTÉZISEK

Munkám célja, hogy felmérje az óvodából az iskolába kerülő gyerekek fejlettségi szintjét. Ezen adatok birtokában kidolgoztam egy fejlesztési tervet, majd a fejlesztés folyamán rendszeresen mérni tudtam, hogy a tanulók hol tartanak az adott alapkészség elsajátításában. A fejlesztést pedig addig folytatom, míg a mért alapkészség optimális működésűvé nem válik. A dolgozat azt vizsgálja, hogy milyen mértékű fejlődés következett be öt hónapos fejlesztés hatására. Az első felmérés októberben készült. Ezt követte egy tudatos fejlesztés. Márciusban ismételten felmértük a gyerekeket a DIFER-teszttel.

Hipotézisem az, hogy hátrányos környezetben élő gyerekek gyengébb alapkészségekkel rendelkeznek, mint egy megyeszékhely, egy főiskola gyakorlóiskolájában. Ennek bizonyítására a Kaposvári Gyakorló Iskola és Gimnázium egyik első osztályában és a szentbalázi általános iskola első osztályában végeztük el a vizsgálatot. A gyerekek alapkészségeinek felmérése a DIFER (Diagnosztikus Fejlődésvizsgáló Rendszer, 2002) nevű tesztrendszerrel történt. Ez a teszt PREFER (Preventív fejlettségvizsgáló rendszer, 1986/1990) felhasználásával, átdolgozásával készült. Az öt vizsgált terület közül legkisebb különbséget várunk az írásmozgás-koordináció területén. Nagyobb különbséget várunk a relációszókinccs és elemi számolási képesség területén. Legnagyobb különbséget feltételezünk a tapasztalati következtetések és tapasztalati összefüggés-megértés vizsgálati eredményeiben. A gyakorlóiskolai eredményeknél jobb teljesítményt várunk a beszédhanghallás területén, mivel a vizsgálatban részt vevő gyerekeknél már az óvoda középső csoportjában megtörténik a logopédiai szűrés. A beszédhibás gyerekekkel középső csoportos koruktól logopédus foglalkozik heti egy alkalommal mindaddig, míg a hangképzési hibák korrigálása megtörténik.

Annak vizsgálatára is kitértünk, hogy egy tudatos fejlesztés hatására van-e lehetőség a hátrányok ledolgozására? Ennek vizsgálata úgy történt, hogy öt hónapos tudatos fejlesztés után újból felmértük az előzőleg vizsgált területeket. Az így kapott eredményeket összevetettük a 2002-ben végzett országos felméréi, illetve az októberi eredményekkel. Valószínűsítjük, hogy nem lesz nagymértékű eltérés a Szentbalázi Általános Iskola első osztályában mért eredmények és az országos átlag között. Tehát feltételezzük, hogy a kompenzálás hatására az egyes területeken tapasztalható lemaradások megszüntethetők. Ugyanakkor feltételezzük, hogy nagymértékben nőni fog a különböző készségeket optimális szinten elsajátítók aránya. Remélhetőleg a készségek elsajátításában kezdő szinten megrekedt tanuló nem lesz. A 2004-es mérés és annak elemzésével a fejlesztés nem fejeződik be, mindaddig tart, míg a gyermekek el nem jutnak az alapkészségek elsajátításában az optimális szintig. Ennek pozitív hatását csak a későbbiekben érezhetjük. Kedvezően befolyásolhatja a gyerekek olvasását, szövegértését, logikus gondolkodását, és ezen keresztül egész tanulási tevékenységét. Ahhoz rövid idő állt rendelkezésre, hogy az vizsgáljuk, hogy ez a fejlesztés milyen hatást gyakorol a gyerekek tanulási tevékenységére.

A VIZSGÁLAT ELVÉGZÉSÉNEK ISMERTETÉSE ÉS A FEJLESZTÉS SORÁN ALKALMAZOTT MÓDSZEREK

Az alapkészségek feltérképezése a DIFER-tesztel történt.

Az első felmérés októberben készült. Ezt követte egy tudatos fejlesztés. Márciusban ismételt felmértük a gyerekeket a DIFER teszttel. Mindkét mérés egyéni vizsgálatlalt történt, három alkalommal, három különböző napon a tanítási órák után. Első alkalommal négy tanuló csoportos vizsgálatával az írásmozgás-koordináció fejlettségét mértük fel. Ezután egyéni vizsgálatlalt mértük a tapasztalati összefüggés-megértést. A két tesztváltozatot tanulónként változtatva használtuk. Második alkalommal a beszédhanghallás felmérése következett, ugyancsak egyéni vizsgálatlalt. Ezután a tapasztalati következtetés felmérését végeztük el, egyéni vizsgálatlalt. A két tesztváltozatot tanulónként változtatva használtuk. A harmadik vizsgálatlalt alkalommal a relációszókincset mértük fel egyéni vizsgálatlalt. A négy tesztváltozatot felváltva alkalmaztuk. Ezt követte az elemi számolási készség felmérése egyéni vizsgálatlalt. Egy tanulónak a vizsgálatához 30–45 percre van szükség. A mérés eredményeinek rögzítése adatlapon történt, eggyel és nullával értékelve. A második vizsgálatkor, 2004. márciusában valamennyi tanuló felmérését elvégeztük az előbbiekben leírt módon.

A fejlettségi szint megállapítása után elkezdődött egy fejlesztő program, melynek keretében a gyerekek a különböző készségek gyakorlását folytatták. A készségek fejlesztése tanórákon és a napközis foglalkozásokon történt, és szorosan kapcsolódott a tananyagok feldolgozásához.

A foglalkozások egy része osztálykeretben, a másik része kiscsoportban folyt. Az osztálykeretben zajló foglalkozások központi témája a mese volt. Itt a tanulók megismerkedtek rövidebb mesékkal, történetekkel, melyeket a következő módszerekkel dolgoztuk fel. Az új mese bemutatása a tanító által. Az ismert mese bemutatása a tanító által, és a gyerekek bekapcsolása a könnyen elsajátítható részek mondatásával. Beszélgetés az elhangzott történetről. A tanító által elkezdett mese folytatása. A mesék dramatizálása, bábozása, a mesék átstrukturálása. Önálló mesemondás. Egy-egy mesére többször visszatérünk, így a gyerekeket

megpróbáltuk rászoktatni, hogy használják a mese nyelvi-stilisztikai eszközeit. Az ismétlések alkalmával lehetőség nyílt arra, hogy a tanulók a történetet kiegészítsék, másként befejezzék. A mesék feldolgozása során nagy hangsúlyt kapott a szókincs bővítés, ez a fogalmak magyarázatával valósult meg.

A mese eseményével kapcsolatban feltételrendszert fogalmaztunk meg. A feltételből következő eseményeket neveztünk meg. Ok-okozati összefüggéseket feltáró gondolkodás aktívizálása törekedtünk. A szereplők érzésvilágára kerestünk magyarázatokat.

A kerettanterv a magyar nyelv és irodalom tantárgy tanítását 1. osztályban heti nyolc órában javasolja. Szentbalázson a helyi tantervben rögzítettek alapján heti kilenc órában tanítjuk ezt a tantárgyat. Így órákon is lehetőség nyílt a fejlesztésére. Ezen kívül valamilyen rész-képesség zavarral rendelkező tanulók ezt a tantárgyat fejlesztő csoportban tanulják.

Az elemi számolási készség fejlesztése a matematika órákon valósult meg. Ezt kiegészítették a kiscsoportos foglalkozások, melyeken a lemaradó tanulókat zárkóztattuk fel. Az első osztály megkezdésekor 5 tanulónak ötös számkörben sem volt biztos a számfogalma. Nekik gondot okozott a halmazok számosságának a megállapítása. A biztos számfogalom kialakítására törekedtünk. A foglalkozások során sok manipulációval összekapcsolt játékos tevékenységre volt szükség.

Az órai foglalkozásokon nagy hangsúlyt kapott a számlálás és a visszafele számlálás. A számköröket fokozatosan bővítettük. Az analógiákat felismertetve százas számkörben is végeztünk számlálási feladatokat.

A kerettanterv a matematika tantárgy tanítását 1. osztályban heti négy órában javasolja. A szentbalázsi iskolában, a helyi tantervben rögzítettek alapján öt órában tanítjuk ezt a tantárgyat. Így órákon is lehetőség nyílt a számolási készség fejlesztésére.

A DIFER-teszttel vizsgált készségek közül ebben a tanulmányban két területtel foglalkozom:

1. A tapasztalati következtetéssel
2. A tapasztalati összefüggés-megértéssel

TAPASZTALATI KÖVETKEZTETÉS

„A deduktív következtetés, a kijelentés- és predikátumlogika alapvető deduktív sémáinak használata az úgynevezett kritikus kognitív készségek egyike.” (AZ ALAPKÉPESÉGEK FEJLŐDÉSE 4–8 ÉVES ÉLETKORBAN: 2002. 58. P.)

A tapasztalati következtetés esetén a műveltségzés a gyerek személyes tapasztalataira és a mindennapi szituációk nyelvhasználatára épít. E készség egyszerűsége ellenére az iskolába lépő gyerekek egy része nem érti, és nem tudja megfelelően használni ezeket az egyszerű logikai struktúrákat, következtetési sémákat. Az iskolában ez az elmaradás komoly következményekkel járhat, mivel akadályozhatja az olvasott és hallott szöveg megértését, és ezáltal a tanári magyarázat, a tankönyvi szövegek és a tanítás megértését.

Az iskolába lépő tanulók fejlettségét erősen befolyásolja az a közeg, ahol élnek. Befolyásoló tényező a szülők nyelvi kultúrája, iskolázottsága. Azok a gyerekek, akik alacsony iskolázottságú közegben élnek, rendkívül hátrányos helyzetbe kerülnek az iskolában használt, számukra nehezen érthető nyelvvel találkozva.

Ezért szükséges felmérni, hogy iskolába kerülő gyermekek milyen szinten tudják felfogni, használni a tapasztalati következtetés sémáit. A diagnosztikus felmérés adatainak ismeretében tervezhető a tapasztalati következtetés fejlesztése.

A mérés egyéni vizsgálattal történt. A szokásos vizsgálat során minden gyerek csak egy tesztváltozatot (tehát 16 feladatot) old meg, a két változatot véletlenszerűen, válogatva használtuk. Feladatról feladatra haladva felolvastuk a két mondatot, ezután a tanulónak a dőlt betűvel megadott egy, vagy néhány szóval ki kell egészítenie az utolsó, befejezetlen mondatot. Minden feladat csak egyszer olvasható fel, az ismétlés nem megengedett. A válaszok értékelése minden feladatban ugyanaz. Az értékelés eggyel vagy nullával történt. Lényeges, hogy minden olyan választ jónak fogadhatunk el, amelyik logikailag megfelelő jelentéssel tartalmazza a helyes kiegészítés elemeit, akkor is, ha a gyerek ezeken kívül még más elemeket is említ.

A TESZTBEN SZEREPLŐ KÖVETKEZTETÉSI SÉMÁK TÍPUSAI

KIJELENTÉS-LOGIKAI SÉMÁK

SÉMÁTÍPUS	PÉLDAFELADAT
„lépés”	Ha nincs meleg a szobában, akkor fűtünk. Most nincs meleg a szobában, tehát... <i>(fűtünk)</i>
„visszalépés”	Ha elejtem a poharat, akkor összetörök. Most nem törtem el a poharat, tehát... <i>(nem ejtettem el)</i>
„választás”	Vagy felhős az ég vagy süt a nap. Most nem süt a nap, tehát... <i>(felhős az ég)</i>
„lánc”	Ha eselek, akkor piszkos leszek. És ha piszkos leszek, akkor kikapok. Tehát ha eselek, akkor... <i>(kikapok)</i>

PREDIKÁTUMLOGIKAI SÉMÁK

SÉMÁTÍPUS	PÉLDAFELADAT
„lépés”	Ha egy állatnak nincs lába, akkor nem tud futni. A csigának nincs lába, tehát... <i>(nem tud futni)</i>
„visszalépés”	Az óvodásoknak nem kell leckét írniuk. Katinak leckét kell írni, tehát... <i>(nem óvodás)</i>

Az egyes fejlettségi szintekhez tartozó ponthatárok: előkészítő szint: 0–29, kezdő szint: 30–49, haladó szint: 50–69, befejező szint: 70–84, optimum: 85–100 százalékpont.

AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Az októberi vizsgálat eredményeinek összehasonlítása a Szentbalázi Általános Iskolában és a Gyakorló Általános Iskolában

2003. OKTÓBERI EREDMÉNYEK
A SZENTBALÁZSI ISKOLÁBAN A GYAKORLÓISKOLÁBAN

Előkészítő szint	0%	0%
Kezdő szint	25%	4%
Haladó szint	44%	31%
Befejező szint	13%	38%
Optimum szint	18%	27%
Átlag	66%	69%

A Szentbalázsi Általános Iskola első osztályába lépő tanulók közül mindössze 18% rendelkezett optimális fejlettségű tapasztalati következtetéssel, és 13% jutott el a befejező szintig. A tanulók 44%-a haladó szinten állt és 25%-a kezdő szinten állt a tapasztalati következtetés elsajátításában.

Ezt összevetve a gyakorlóiskolai eredményekkel: ott az első osztályba lépő tanulók 27%-a rendelkezett optimális fejlettségű tapasztalati következtetéssel és 38% jutott el a befejező szintig. A tanulók 31%-a haladó szinten állt és 4% kezdő szinten állt a tapasztalati következtetés elsajátításában. A Szentbalázsi Általános Iskolában a tapasztalati következtetés átlaga 66 százalékpont lett. A gyakorlóiskolában 69 százalékpontos eredményt kaptunk, és itt a gyakorlóiskolában 9 százalékponttal magasabb a készséget optimális szinten elsajátítók aránya. A szentbalázsi gyerekek közül 21%-kal több tanuló sajátította el a készséget kezdő szinten. Ezeknek a tanulóknak nagy nehézséget okoz az iskolában használt nyelv megértése. A szentbalázsi iskolában kapott gyengébb eredmények kialakulásában szerepe lehet a gyerekek ingerszegény környezetének.

FEJLESZTÉS A SZENTBALÁZSI ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN

A fejlesztés szóba jöhető módszerei közül a kötetlen vagy tanórai beszélgetés, az olvasás, a tananyag feldolgozása közben került sor a készség fejlesztésére. A legtöbb esetben a szokásos iskolai, tanórai tevékenységek során, azokkal összekapcsolva, az egyébként is feldolgozandó olvasmányok, tananyagok feldolgozása történt meg. Ezen kívül a gyerekeknek hetente két alkalommal mesefoglalkozásokat tartottunk. A cél az volt, hogy a mese, mondóka, vers segítségével fejlődjön az elbeszélési készségük és gyarapodjon a szókincsük. A foglalkozásokon rákérdeztünk az előzményekre, következményekre. Ezzel fejlesztettük a gyerekek gondolkodását.

AZ EGYES SÉMATÍPUSOKBAN ELÉRT SZENTBALÁZSI EREDMÉNYEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA AZ ORSZÁGOS EREDMÉNYEKSEL

SÉMATÍPUS	ORSZÁGOS ÁTLAGEREDMÉNYEK	SZENTBALÁZSI ÁTLAGEREDMÉNYEK
<i>KIJELENTÉS-LOGIKAI SÉMÁK</i>		
„lépés”	85%	84%
„visszalépés”	83%	84%
„választás”	74%	81%
„lánc”	67%	70%
<i>PREDIKÁTUMLOGIKAI SÉMÁK</i>		
„lépés”	84%	100%
„visszalépés”	66%	81%

„Az első osztályosok számára készült diagnosztikus fejlődésvizsgáló eszközök között szereplő tapasztalati következtetés feladatsorok a művelési és a következtetési rendszer sokféle területe közül csak egyet értékelnek. Valószínű azonban, hogy ez a készség a deduktív gondolkodás elemei között az egyik legkorábban kialakuló, és meghatározó szerepet játszik az iskolába lépő gyerekek deduktív gondolkodásának fejlettségében. A mérési eredmények elemzése alapján kiderült, hogy országos szinten az első osztályosok 75%-os átlagteljesítése mellett ennél magasabb szintű kijelentés-logikai »lépés« és »visszalépés«, valamint a predikátumlogikai »lépés« típusú sémák fejlettsége, ugyanakkor

alacsonyabb a kijelentés-logikai »lánc« és predikátumlogikai »visszalépés« sémák átlagos teljesítménye.” (AZ ALAPKÉPESSÉGEK FEJLŐDÉSE 4-8 ÉVES ÉLETKORBAN: 2002 69. P.)

Az országos 75 százalékpontos átlagnál jobb eredményt kaptunk a Szentbalázi Általános Iskola vizsgált osztályában, 81 százalékpontot. Ez 6 százalékponttal magasabb az országos átlagnál. Minden sémátípusban az országos átlagnál jobb eredményt kaptunk a szentbalázi iskolában. A legjobbakat a „lépés” sémátípusokban kaptunk. Meglepően jó eredmények születtek a predikátumlogikai sémák megoldásában mind a „lépés” mind a „visszalépés” sémátípusban, annak ellenére, hogy ezek sokkal problematikusabbak, mint a kijelentés-logikai sémák.

A SZENTBALÁZI ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN MÉRT EREDMÉNYEK ÖSSZHASONLÍTÁSA

	OKTÓBERI EREDMÉNYEK	MÁRCIUSI EREDMÉNYEK
Előkészítő szint	0%	0%
Kezdő szint	25%	0%
Haladó szint	44%	12%
Befejező szint	13%	50%
Optimális szint	18%	38%
Átlag	66%	81%

A két vizsgálat eredményei között nagy eltérés mutatkozik. Októberben az osztály átlaga 66 százalékpont, márciusban pedig 81 százalékpont. Öt hónapos fejlesztés hatására 15 százalékpontos növekedés következett be. Nagymértékben emelkedett az optimális és befejező szinten álló tanulók aránya (88%). Ők megfelelő vagy jó szinten tudják használni a tapasztalati következtetés vizsgált sémáit. Az októberi vizsgálatkor a tanulók 25%-a kezdő szinten állt a készség elsajátításában, a márciusi vizsgálat során ezt a szintet valamennyi tanuló meghaladta. Sőt volt olyan gyerek, aki erről a kezdő szintről öt hónap alatt eljutott a befejező szintre. Náluk óriási fejlődés következett be.

Fejlesztési feladatok inkább a két szintet el nem érő tanulókkal vannak. Ezen tanulók aránya 12 százalékpont. Számukra a fejlesztést folytatni kell. Valószínűsíthető, hogy ez a jó eredmény a fejlesztésnek köszönhető.

TAPASZTALATI ÖSSZEFÜGGÉS-MEGÉRTÉS

A mindennapi élet és az oktatás nap mint nap összefüggések sokaságát használja. Az oktatásra szánt ismeretek nagy része az összefüggésekre vonatkozik. Ezek megértésének, alkalmazásának készsége a tudásszerző képesség, melyet az iskolai eredményekben lehet mérni. Ahhoz, hogy fejleszteni tudjuk az összefüggés-megértés komplex készségének elsajátítását, ismernünk kell a készség fejlődését.

„Az összefüggések a feltétellel, annak velejárójával és a közöttük lévő viszonytal jellemezhetők. Ha csak egy adott feltétel esetén jön létre a velejáró, akkor az összefüggés csak-akkor feltételű. Ha más feltétel esetén is fennállhat a velejáró, akkor az összefüggés nemcsak-akkor feltételű. Ha a velejáró mindig, biztosan fennáll, akkor szükségszerű összefüggésnek nevezzük. Ha a velejáró nem mindig, nem biztosan áll fenn, akkor valószínű összefüggésnek nevezzük. A feltétel és a velejáró közötti viszony is kétféle lehet: ha a feltétel kiváltja létrehozza a velejárót, akkor a viszony okság, és a feltételt

oknak a velejáráót okozatnak nevezik. Ha viszont a feltétel nem oka a velejáráónak, akkor az összefüggés együttjárás.” (AZ ALAPKÉPESSÉGEK FEJLŐDÉSE 4–8 ÉVES ÉLETKORBAN: 2002. 71. P.)

A teszt nyolc összefüggésfajtának megfelelően nyolc feladatból épül fel. Olyan feladatokat tartalmaz, melyeket az adott korosztály tapasztalatai alapján ismer.

A vizsgálat egyéni felméréssel történt. Az összefüggés-megértési készséget vizsgáló teszten összesen 16 pont szerezhető, ami 100 százalékpont.

Az összefüggés-megértési fejlettségi szintjei a következők: A készség elsajátításában 0–29 százalékpontot tekintjük előkészítő szintnek, a kezdő szint 30–49, a haladó szint 50–69, a befejező szint 70–84, az optimális szint 85–100 százalékpont.

AZ EREDMÉNYEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Az októberi vizsgálat eredményeinek összehasonlítása a Szentbalázi Általános Iskolában és a Gyakorló Általános Iskolában

2003. OKTÓBERI EREDMÉNYEK
A SZENTBALÁZSI ISKOLÁBAN A GYAKORLÓISKOLÁBAN

Előkészítő szint	0%	0%
Kezdő szint	6%	4%
Haladó szint	44%	27%
Befejező szint	44%	46%
Optimum szint	6%	23%
Átlag	69%	75%

A Szentbalázi Általános Iskola első osztályba lépő tanulóinak mindössze 6%-a rendelkezett optimális fejlettségű tapasztalati összefüggés-megértési készséggel, és 44% jutott el a befejező szintig. A tanulók 44%-a haladó, 6% kezdő szinten állt az összefüggés-megértési készség elsajátításában.

Ezt összevetve a gyakorlóiskolai eredményekkel: ott az első osztályba lépő tanulók 23%-a rendelkezett optimális fejlettségű összefüggés-megértési készségek és 46% jutott el a befejező szintig. A tanulók 27%-a haladó, 4% kezdő szinten állt az összefüggés-megértési készség elsajátításában. A Szentbalázi Általános Iskolában az összefüggés-megértési készség átlaga 69 százalékpont lett. A gyakorlóiskolában 75 százalékpontos eredményt kaptunk.

Nagy, 12 százalékpontos eltérés mutatkozik a készséget optimális szinten elsajátítók arányában (6% és 23%). A befejező szintig eljutott tanulóknak nem okoz nehézséget az iskolai követelményeknek való megfelelés, ők jó eredményeket érnek el, és nem ütköznek nehézségekbe iskolai tevékenységük során. Ezek száma a két intézményben nagy eltérést mutat. Szentbalázson 50%, a gyakorlóiskolában 69%.

A készség elsajátításában a kezdő, illetve haladó szintig eljutott tanulók reménytelen helyzetbe kerülnek az iskolában, hiszen alig képesek bármit is megérteni és alkalmazni abból, amit az iskolában hallanak és elvárnak tőlük. Számukra nagyon nagy nehézséget okoz az iskolai elvárásoknak való megfelelés. Fontos feladat ezeknek a gyerekeknek a fejlesztése, hogy ők is minél előbb eljussanak legalább a befejező szintig az összefüggés-megértési készség elsajátításában.

Az azonos életkorú gyerekek között szélsőségesen nagy különbségek vannak, ezért fontos az összefüggés-megértési készség szándékos segítése. Ennek leghatékonyabb eszköze szintén a

mese és elbeszélés lehet. A mesékben mindenfajta összefüggés előfordul. A mesékkel, elbeszélésekkel kapcsolatban beszélgetések kezdeményezése az összefüggés három összetevőjére vonatkozóan. A beszélgetések alapján tisztázódhat, hogy a szóban forgó összefüggés ok-ság-e vagy együttjárás, *csak – akkor* vagy *nemcsak – akkor* feltételű-e, szükségszerű vagy valószínű velejárá-e.

FEJLESZTÉS A SZENTBALÁZSI ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN

A fejlesztés szóba jöhető módszerei közül a kötetlen vagy tanórai beszélgetés, az olvasás, a tananyag feldolgozása közben került sor a készség fejlesztésére. A legtöbb esetben a szokásos iskolai, tanórai tevékenységek során, azokkal összekapcsolva, az egyébként is feldolgozandó olvasmányok, tananyagok feldolgozása történt meg. Ezen kívül a gyerekeknek hetente két alkalommal mesefoglalkozásokat tartottunk. A cél az volt, hogy a mese, mondóka, vers segítségével fejlődjön az elbeszélési készségük és gyarapodjon a szókincsük. A foglalkozásokon rákérdeztünk az előzményekre, következményekre. Ezzel fejlesztettük a gyerekek gondolkodását. Ha azt akarjuk, hogy a gyerekekben az összes összefüggésfajta megértésének és alkalmazásának készsége kialakuljon, optimális működésűvé fejlődjön, akkor gondoskodni kell arról, hogy a gyerekek rendszeresen találkozzanak valamennyi összefüggésfajtaival.

A SZENTBALÁZSI ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN MÉRT EREDMÉNYEK ÖSSZHASONLÍTÁSA

	OKTÓBERI EREDMÉNYEK	MÁRCIUSI EREDMÉNYEK
Előkészítő szint	0%	0%
Kezdő szint	6%	0%
Haladó szint	44%	19%
Befejező szint	44%	62%
Optimum szint	6%	19%
Átlag	69%	78%

A két vizsgálat eredményei között nagy eltérés mutatkozik: októberben az osztály átlaga 69, márciusban 78 százalékpont. Az országos átlag ugyancsak 78 százalékpont. Öt hónapos fejlesztés hatására 9 százalékpontos növekedés következett be. Nagymértékben emelkedett az optimális és befejező szinten álló tanulók aránya. A befejező szintig eljutott tanulók aránya októberben 50% volt, márciusban ez a mutató 81% lett. Ők megfelelő vagy jó szinten tudják használni az összefüggés-megértési készséget. Fejlesztési feladatok a két szintet el nem érő tanulókkal vannak. Ezen tanulók aránya 19 százalékpont. Valószínűsíthető, hogy ez a jó eredmény a fejlesztésnek köszönhető.